

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA METODIK TAYYORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Hamidova Laylo Kamildjonovna

Samarqand davlat universiteti doktoranti

PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL READINESS OF FUTURE TEACHERS

Hamidova Laylo Kamildjonovna

Doctoral student of Samarkand State University

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Хамидова Лайла Камилджоновна

*Докторант Самаркандского государственного
университета*

laylohamidova2891@gmail.com

[com](https://orcid.org/0009-0008-9008-7045)

[https://orcid.org/0009-
0008-9008-7045](https://orcid.org/0009-0008-9008-7045)

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda metodik tayyorlikni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari, o‘qituvchilarning pedagogik malaka va psixologik tayyorgarlik jihatlari yoritilgan. Shuningdek, ushbu xususiyatlar o‘qituvchilarni samarali pedagogik faoliyatga tayyorlashda va o‘quvchilarga sifatli ta‘lim berishda muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: metodik tayyorlik, pedagogik bilim va mahorat, o‘quv jarayonini rejalashtirish, shaxsiy rivojlanish va refleksiya.

Abstract: Pedagogical-psychological features of development of methodological readiness of future teachers, aspects of pedagogical qualification and psychological preparation of teachers are covered in this article. It is also reported that these characteristics are important in preparing teachers for effective pedagogical activities and providing quality education to students.

Keywords: methodological preparation, pedagogical knowledge and skills, educational process planning, personal development and reflection.

Аннотация: В статье освещены педагогико-психологические особенности развития методической готовности будущих учителей, аспекты педагогической квалификации и психологической подготовки учителей. Также сообщается, что эти характеристики важны для подготовки учителей к эффективной педагогической деятельности и обеспечению качественного образования учащихся.

Ключевые слова: методическая подготовка, педагогические знания и умения, планирование учебного процесса, личностное развитие и рефлексия.

Kirish. Mamlakatimizda ta‘lim-tarbiya tizimini yangi bosqichga ko‘tarish, pedagog kadrlar tayyorlash sifatini ilg‘or xalqaro standartlar asosida takomillashtirish va oliy pedagogik ta‘lim bilan qamrov darajasini oshirish borasida izchil chora-

tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda. Pedagogik ta‘lim sohasini yanada takomillashtirish, zamonaviy bilim va pedagogik texnologiyalarni qo‘llash ko‘nikmalariga ega, mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda munosib hissa qo‘shuvchi

yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash uchun professional pedagog kadrlar yetkazib berish, sohaga ilg'or ta'lim texnologiyalarini joriy qilish, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasiga oid farmon va qarorlarida belgilangan vazifalarni amalga oshirishda pedagogika ta'lim sohasini rivojlantirishning bir qancha ustuvor yo'nalishlari belgilab berilgan [1].

Kasbiy tayyorgarlik darajasi muayyan malaka toifasining mavjudligi bilan emas, balki mavjud tajriba va muammoning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda amaliy muammolarni hal qilish qobiliyati bilan belgilanadi. Bularning barchasi kompetensiyaga asoslangan yondashuvning asosiy g'oyalarda o'z aksini topadi, bu esa o'z navbatida ta'lim mazmunini standartlashtirishning butun jarayoni uchun asos bo'lib, o'rta va oliy ta'limni o'rganish sohasidagi ilmiy tadqiqotlar uchun muayyan shart-sharoitlarni yaratadi.

Oliy pedagogik ta'lim muassasalari talabalarida kasbiy tayyorgarlikni shakllantirish va uni rivojlantirish, mazkur jarayonga nisbatan tizimli, kompleks yondashuvni taqozo etadi. Bo'lajak o'qituvchining chuqur bilimga, samarali faoliyat yurita olish mahoratiga ega bo'lishi ma'lum fan asoslari borasida unda yetarli nazariy hamda amaliy bilimlarning, ta'lim jarayonida yangiliklardan unumli foydalanish malakasining qanchalik shakllanganligiga bog'liqdir. Ma'lumki, bugun barcha davlatlar ta'limga imkon qadar ko'p yangilik kiritishga intilmoqda. Bugungi yangiliklar ularga uyushgan, rejali, ommaviy yondashuvni talab etadi. Yangiliklar kelajak uchun uzoq muddatli investisiyalardir [2].

Adabiyotlar tahlili. Tadqiqotchilar N.V.Kuzmina, A.A.Derkach, V.V.Laptev shaxsning real hayotda yuzaga keladigan muammolar va tipik vazifalarni hal qilish qobiliyatini tavsiflovchi aksiologik hodisa sifatida qaralgan "kasbiy kompetensiya" atamasini kiritdilar [3]. Yana bir yondashuv V.A.Slasteninning ilmiy maktabida keltirilgan. Unga ko'ra o'qituvchining kasbiy malakasi kasbiy faoliyatdagi muammolarni samarali hal qilish uchun funksional va shaxsiy tayyorlikni aks ettiradi. O'qituvchining funksional tayyorgarligi deganda o'zini bilim, ko'nikma va qobiliyatlar to'plamiga asoslangan kasbiy faoliyatni amalga oshirishga qodir va tayyor deb hisoblaydigan va

ularni amalga oshirishga intiladigan o'qituvchi shaxsining holati tushuniladi [4].

O'qituvchining shaxsiy tayyorgarligi - bu uning kasbiy vazifalarni bajarishga bo'lgan ichki moyilligi, faol va maqsadga muvofiq harakatlarga yo'naltirilganligi. Ushbu yondashuv, uning maxsus mazmunidan qat'iy nazar, umuman kasbiy kompetensiyani tushunishga yordam beradi [5]. Kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyorlikni rivojlantirish vositasi talabalar tomonidan ilmiy va uslubiy bilimlarni o'zlashtirishdir. Talabalar pedagogika va psixologiya asoslarini, rivojlanish va tarbiya psixologiyasini va umumiy kasbiy davrning boshqa fanlarini o'rganayotganda ushbu kurslarda ushbu tayyorgarlikning asosi qo'yiladi. Ushbu asosiy bilimlarni keyingi o'quv kurslarida qo'llash, kasb-hunar pedagogik ta'lim bakalavriatlarini tayyorlashning asosiy tarkibiy qismi ularning uslubiy tayyorgarligiga aylanadi, natijada o'zlashtirilgan uslubiy kompetensiyalar yig'indisi hisoblanadi. Ijtimoiy fanlar tizimida "tayyorlik" tushunchasining ontologik ifodasini ko'rib chiqish va umumlashtirishda ushbu tushuncha nazariy va amaliy yondashuvlarning turli ko'rinishlarida o'rganilishini hisobga olish kerak. Shunday qilib, tadqiqotchilar bunday turlarni psixologik, axloqiy-psixologik va oddiygina "tayyorlik" deb hisoblashadi.

Tayyorlik masalasi Slastenin V.A., Kuzmina N.V., Sherbakov A.M. kabi olimlarning pedagogik faoliyatni o'rganishi bilan bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, umuman olganda, turli xil faoliyat turlariga tayyorgarlikni rivojlantirish muammosi bo'yicha psixologik-pedagogik manbalarda yetarli materiallar yaratilgan. Shu bilan birga, bir qator olimlar insonning turli xil faoliyat turlariga tayyorgarligini rivojlantirish mumkin, deb hisoblashadi. Tayyorlik tuzilishi haqida gapiradigan bo'lsak, shuni aytishimiz mumkinki, tadqiqotchilar o'nlab turli xil tarkibiy qismlarni ko'rib chiqadilar, bu esa ushbu konsepsiyaning aniqligi va ko'p qirrali xususiyati yo'qligidan dalolat beradi. Tayyorlik kontsepsiyasini o'rganishda qo'llaniladigan yondashuvlar bo'yicha ilmiy ma'lumotlarni tahlil qilib, biz asosan ikkita yondashuv qo'llanilishini aniqladik.

Birinci yondashuv tayyorlik holatini ma'lum funksional holat (N.D.Levitov,

V.S.Nersisyan) yoki psixologik munosabat (D.N.Uznadze) sifatida baholashga asoslanadi. Bu olimlarning fikriga ko'ra, *tayyorlik* - bu shaxsning faol-samarali holati, muayyan xatti-harakatlarga yo'naltirilganligi va topshiriqni bajarish uchun kuchlarni safarbar qilishdan boshqa narsa emas. Ikkinchi yondashuv faoliyatga tayyorlikni muayyan harakat obrazining mavjudligini va uni amalga oshirishga doimiy intilishni nazarda tutuvchi alohida ruhiy holat sifatida belgilaydi (T.B.Rudenko, L.V.Katkova). Tayyorlik muammosi bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish ushbu konsepsiyani qo'yilgan kasbiy va pedagogik vazifani bajarish uchun kuchlarni safarbar qilishni tavsiflovchi murakkab integrativ shaxsiy sifat sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Kasbiy va pedagogik tayyorgarlikning turli turlarini aniqlash esa turli faoliyat turlari bilan bog'liq. N.D.Leontev: "Insoniyat madaniyati yutuqlarini o'zlashtirish uchun har bir yangi avlod ushbu yutuqlar ortida turganlarga o'xshash faoliyatni amalga oshirishi kerak" [6]. Shuning uchun ham bo'lajak o'qituvchini ta'lim faoliyatining asosiy turlariga, ya'ni o'quv-uslubiy, tarbiyaviy va ilmiy ishlarga tayyorlash uchun ularni ushbu faoliyat turlariga imkoni boricha jalb etish zarur.

Bugungi kunda pedagogika oliy o'quv yurtida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash amaliyotidagi dolzarb va hal etilmagan muammolardan biri bu nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutdir, bu masalani tadqiqotchilar N.D.Koletvinova, A.A.Margolis, G.I.Sarantsev, T.I.Shukshina, N.O.Yakovleva, K.Smit, V.Shrekenberg va boshqalar zamonaviy maktabga nazariyotchilar emas, balki amaliyotchilar, o'qitishning innovatsion uslubi va pedagogik tafakkurga ega bo'lgan, ijodiy qarorlar qabul qilishga va yangi qadriyatlar yaratishga tayyor bo'lgan mutaxassislar kerak degan xulosaga kelishgan. Bu muammo, ayniqsa, pedagogik ta'limning tizimlashtiruvchi elementi vazifasini bajaradigan bo'lajak o'qituvchilarni metodik tayyorlash jarayonida dolzarbdir. Pedagogik ta'lim bakalavriatlarining hozirgi bakalavrlari asosan pedagogika oliy o'quv yurtlarida asosiy metodik kurslar mazmuni qisman o'zgartirilgan, faol va interaktiv shakllar va o'quv qo'llanmalar hajmi ko'payganiga qaramay, asosan bilimga yo'naltirilgan ta'lim mahsuloti bo'lib qolmoqda. Uslubiy tayyorgarlik maktab

ehtiyojlariga bog'liq bo'lib, bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik jarayonni tashkil etish va boshqarish bo'yicha muayyan fan yo'nalishi orqali yangi ta'lim natijalariga erishishga qaratilgan faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishga amaliy tayyorgarligini yetarli darajada ta'minlamaydi [7].

Natijalar va tahlillar. Bo'lajak o'qituvchilarda metodik tayyorlikni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari o'qituvchilarning pedagogik malaka va psixologik tayyorgarlik jihatlari qamrab oladi. Ushbu xususiyatlar o'qituvchilarni samarali pedagogik faoliyatga tayyorlashda va o'quvchilarga sifatli ta'lim berishda muhim ahamiyatga ega. Yuqoridagilardan kelib chiqib, biz bo'lajak o'qituvchilarda metodik tayyorlikni rivojlantirishda bir nechta muhim pedagogik-psixologik xususiyatlarni inobatga olishni tavsiya etamiz:

1. *Pedagogik bilim va mahorat.* Bo'lajak o'qituvchilarda metodik tayyorlikning pedagogik xususiyatlari o'qituvchilarni ta'lim metodlari va pedagogik yondashuvlar bo'yicha yetarli bilim bilan ta'minlashni talab qiladi. O'qituvchilar turli pedagogik metodlarni tushunishi va ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llay olishi kerak.

2. *O'quv jarayonini rejalashtirish.* Metodik tayyorlikni rivojlantirishda o'qituvchilar o'quv jarayonini to'g'ri rejalashtirish qobiliyatiga ega bo'lishlari kerak. Bu dars rejalari, mavzularni taqsimlash va ta'lim vositalarini tanlashni o'z ichiga oladi.

3. *O'quvchilar bilan samarali muloqot.* Pedagogik-psixologik xususiyatlar o'qituvchilarning o'quvchilar bilan samarali muloqot qila olish qobiliyatiga asoslanadi. Bu faqat darsda emas, balki sinfdan tashqari jarayonlarda ham o'zaro muloqot qilishni anglatadi.

4. *Psixologik barqarorlik va sabr-toqat.* Bo'lajak o'qituvchilarda psixologik xususiyatlar psixologik barqarorlik va sabr-toqatni o'z ichiga oladi. O'qituvchilar stressga chidamlilik va sinfdan yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun yetarli darajada sabr-toqatga ega bo'lishlari kerak.

5. *Shaxsiy rivojlanish va refleksiya.* O'qituvchilarning o'z tajribalarini doimiy ravishda tahlil qilishlari va o'zlarini rivojlantirishlari metodik tayyorlikning muhim qismi hisoblanadi. Bu refleksiya va o'z-o'zini baholash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi.

6. *O'quvchilarning ehtiyojlarini tushunish.* Pedagogik-psixologik xususiyatlar o'qituvchilarning o'quvchilarning ehtiyojlari va qobiliyatlarini tushunish qobiliyatini ham qamrab oladi. Bu o'qituvchilarning turli xil o'quvchilar bilan ishlash qobiliyatini oshiradi.

7. *Innovatsion yondashuvlar va texnologiyadan foydalanish.* Bo'lajak o'qituvchilarda innovatsion yondashuvlar va texnologiyadan foydalanish qobiliyati metodik tayyorlikning asosiy qismi hisoblanadi. O'qituvchilar ta'limda texnologiyalarni qo'llash, innovatsion metodlarni sinashga tayyor bo'lishlari kerak.

8. *O'quvchilarga yo'naltirilgan yondashuv.* Metodik tayyorlikni rivojlantirishda o'qituvchilar o'quvchilarga yo'naltirilgan yondashuvni qo'llashlari kerak. Bu har bir o'quvchining ehtiyojlarini tushunish va ularga moslashishni anglatadi.

Xulosa. Ushbu pedagogik-psixologik xususiyatlar bo'lajak o'qituvchilarda metodik tayyorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ular o'qituvchilarning samarali pedagogik faoliyatga tayyorlanishlarini va o'quvchilarga sifatli ta'lim berishlarini ta'minlash uchun asosiy elementlardir. Aniqlangan muammoning yechimini bo'lajak o'qituvchilarni universitetda o'qish davrida kasbiy voqelikka singdirish orqali pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalarini metodik tayyorlashga amaliyotga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirishda ko'ramiz. Bo'lajak o'qituvchilarda metodik tayyorlik darajasi qanchalik yuqori bo'lishi bevosita ta'lim sifati yuqori bo'lishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi "Pedagogik ta'lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-289-son Qarori <https://lex.uz/ru/docs/>

2. Madatov I.Y. Blended learning ta'lim texnologiyasi asosida talabalarning mustaqil ta'limini samarali tashkil etishni takomillashtirish. Dissertatsiya. -Samarqand, 2023. -133 b.

3. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высшая школа, 1990. 147 с.

4. Сластенин В.А. Педагогика: учебник для студ. высш. учеб. заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; под ред. В.А. Сластенина. 9-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. 576 с.

5. Насырова Э.Ф., Дроздова А.А. Методическая готовность как составляющая профессиональной компетентности бакалавров профессионально-педагогического образования. Modern Research of Social Problems, № 6 (50), 2015. 281с

6. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. - М., 1983. 320 с.

7. Тумашева О.В., Берсенева О.В. Учебно-профессиональные задания как инструмент мониторинга методических компетенций будущих учителей // Стандарты и мониторинг в образовании. 2017. Т. 5. №2. С. 9-16. DOI. org/10.12737/25137

8. www.webofscience.com

